

Svmma Juris Canonici

Comprehensa Tribus Partibus In Qva Distincte Et Svccincte Explicantur,
quæ ad personas, negotia, & iudicia Ecclesiastica ex Canonum præscripto,
pertinent

Ivrisdictione Ecclesiasticâ, & Iudiciis

Strein, Johann

Coloniæ Agrippinæ, 1658

Titulus V. De testibus.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-61847](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-61847)

nam multorum annorum possessionem quia ex illa necessario per præsumptionē concluditur, hodie quoque perdurare.

Cæterum hominis præsumptio, cum ut alienum quodlibet factum, iudici ignota sit, omnino alleganda est. *V. qua diximus in Prolegom. §. 15. n. 1x. Tholof. l. 48. c. 17. Tufchus. Concluf. 635.*

IX. Indicium aliqui à simplici præsumptione distinguunt, & minus quid esse volunt, quam semiplenam probationem. *Corneus. Consil. 101. l. 2. quod vellem, exemplis declararent. Ut ut sit, pro rectitudine, & æquitate sententiæ ferendæ iudici ad indicia & probationes cōglobatas attendendum est. Quod enim per se exiguum est, aliorum accessu augetur, & aggravatur. c. Cum causam de probat. ubi Barb. notat plures imperfectas probationes etiam diversi generis,*

si ad eundem finem tendant, coniungi posse ad faciendam plenam probationem, intellige in civilibus, & criminalibus pecuniariis tantum. *Sanch. l. 6. Consil. c. 3. d. 14.*

Quot verò imperfectæ probationes ad perfectam sufficiant, propter nimiam varietatem impossibile est ad æquatem definire. *Silv. v. Indicium n. 3. duo levia indicia constituere unum sufficiens ad torturam dicit ex Bart. in l. fin. Tit. de question. Quod si verum est, multo magis tria, & quatuor sufficiēt. Verum boni, & periti iudicis arbitrio relinquendum est, qui adhibitis aliorum prudentium virorum consiliis dispiciat, secundum varietatem causarum, & personarum, quid in particularibus iudiciis sequendum sit. *Mynsingent 6 obs. 97. Damhauder. in Pract. Crim. c. 36. Armilla. v. Indicium n. 3.**

TITVLVS V.

De Testibus.

Testium alii dicuntur locupletes, olim assidui, & classei *Gell. l. 16. c. 10.* hodie integri, idonei, omni exceptione maiores. *l. Optimam 14. C. de contrahen. & committen. stipul.* Alii verò suspecti non maiores omni exceptione, testes nimirum improprie dicti. *Glo. singul. in l. 2. §. Idem Labeo. De aqua pluvia arden.* Ex his rursus aliqui vocantur viles, redempti, corrupti, mercenarii, falsi,

iniurati, singulares, domestici, vari, contrarii, vacillantes, instabiles. Idonei testes, quando reip. interest, etiam inviti ad testimonium ferendum compelluntur, licet advenæ, & peregrini sint. In quem finem aliquando multa indicitur, aliquando pignora capiuntur. Qui verò sponte ingerunt se, suspecti habentur. *VVesemb. l. 22. Tit. ut. 5. pro quorum pleniore intelligentia sit.*

§. I.

De testium munere, & qualitate.

I. **E**sse testis potest, quemcunque leges non prohibent. Prohibent autem septem hominum genera his verbis expressa.

Conditio, sexus, ætas, discretio fama, Et fortuna, fides, in testibus ista requiruntur.

Explico. I. *Conditio* excludit seruos pro vel contra dominos suos. Audiuntur tamen, quando alii defunt, etiam in criminalibus, sed cum tormentis. Regularis etiam, & clericus absque superioris sui licentia testimonium ferre non potest: si tamen fecerit, effectum habebit, etiam si ad id coactus fuerit. *c. Cum nuntius de test.* Excipe, quando agitur causa ecclesie sue. Tunc enim testis esse quilibet potest modò commodum, & utilitas non respiciat singulos, sed universitatem. *iuxta c. modo citatum.* ubi *Barbosa* addit, & clericum, & Monachum compelli posse contra eandem ecclesiam, monasterium, vel similem communitatem testificari. Id namque æqualis litigantium conditio exigere videtur.

II. *Sexus* non permittit mulieres testari in qualibet causa. Ius civile in civilibus & criminalibus admittit. *l. Ex eo Tit. de testib. in codicillis* quoque, & ultimis voluntatibus, non tamen testamentis, & feudalibus §. *Testes. Inst. de testam.* Iure Canonico admittuntur in civilibus & spiritualibus *c. forus. de verb. signif. c. Mulier. 33. q. 5.* In atrocioribus quoque &

exceptis, hæresi, simonia, crimine læsæ maiestatis, falsificatione monetae, prodicione patriæ, & similibus. *Iuscb. Condi. 196. Franc. Marcul. Decis. aur. Par. 1. q. 902.*

Addit *Barbosa* in *c. Quoniam 3. de testib.* mulieris testimonium admitti contra clericum, quando de crimine agitur, sed civiliter in criminalibus causis quoque recipi, ubi ex natura negotii veritas sciri aliter non potest. Generale enim est, testes inhabiles admitti, cum ex facti qualitate alios habere non licet. *Navar. c. 25. n. 49 Zerola. Par. 1. v. Testis. n. 11.*

Quomodo autem mulier non trahi ad iudicium, sed ad eam mitti notarius debeat, habet in *c. Mulieres. de iudic. in 6.* aliter quod factum fuerit, irritum, & inane erit. *v. Damhaud. c. 50.*

III. *Ætas* tenet impuberes, & minores. Etenim in civilibus causis pubertas in criminalibus viginti annorum ætas requiritur. *l. In viti 2. de testib. c. Testes. 2. q. 3. Ratio,* quia ætatis nondum confirmatae imbecillitas discretioni & constantiæ obest. Excipe causas modicas, & exigui pretii.

IV. *Discretio,* cui nimirum mentis impotentia inimica. Quis enim amens, aut furiosus in partem iudiciorum admittatur? *c. 1. hoc tit. l. 2. & 3. §. lege Julia Tit. eod.* Certe iuramenti incapaces sunt. *l. 4. Tit. de in litem iurando.*

V. *Fama.* Huius defectu qui infames sunt, locum inter testes non habent. Unde quamvis ad testimonium ferendum mulieres admittantur, de honestis tantum intelligitur, inhonestæ, ut meretrices, & quarum viri lenones sunt, excluduntur. *Damhaud. c. 39. n. 26. Lancel. l. 3. tit. 14.*

VI. *Fer-*

VI. *Fortun.* Cum ita vilis quisquam, & pauper, ut merito timeatur, ne pro testimonio falso pecuniam admittat, à testando excludendus est dicitur autem pauper, qui non habet 50. aureos in bonis *Ferrar. Pract. p. 129.* Ob eandem causam Romani olim ad senatum non admittentur, nisi patricii ordinis, & qui sestertium octoginta millia possideret. *Menoeb. tamen casu 65.* in totum excludi pauperes à testando, iniquum putat.

VII. *Fides.* Infidelis enim contra fidelē testis non admittitur, propter odium & invidiam, quæ præsumitur. Ob eandem causam ab omnimunere, & officio publico remouentur Iudæi. *c. Cum sit. 16. de heret.* Quod aliqui extendunt ad eos quoque qui recens baptizati sunt. *c. Constat. 17. q. 4. Melon. Tit. 46. n. 82. & seq.*

III. Præter hos alii multi repelluntur, de quibus fute *Bart. & Lanfran. in Tract. singul. Sylv. V. Testis. & Barb. in c. In nomine & c. Licet universis. de testib.* Primo igitur propter vilitatem, & indignitatem reiciuntur adulteri, banniti, blasphemus, calumniator, condemnatus, incarceratus propter crimen, ex quo infamia manat, concubinaris manifestus, decoctor, ebrius, fustigatus, & ad triremes missus, hæretici, histiones, lenones, iutores, malefici, meretrices, usurarii, & sodomitæ. Nam eiusmodi crimina, qui non timet, multò minus mendacium, & periurium fugiet. *Secundo* propter singularem coniunctionem prohibentur esse testes consanguinei, & affines, pro vel contra suos affines, & consanguineos. ut pater pro filio, vel contra filium, & vice versa. Similiter ascendentes & descendentes, patrini item, eorumq; filii. In correctio-

ne tamen, prohibitione peccati, & illuminatione fidei admittuntur. In matrimonialibus causis etiam pro liberis admittuntur parentes. Potest denique iudex quosdam ex prædictis aliquando pro causa qualitate admittere, quando videlicet vel abesse immodicum affectum videt, vel alii magis idonei desunt. *Tertio* non admittuntur, qui sunt de familia actoris, seu domestici. *c. testes. v. Etiam in iure civ. & V. Testes. 4. q. 3. l. pen. Tit. hoc tit.* *Nota* Domestici proprie vocantur, quibus imperari potest ratione patriæ, vel dominicæ potestatis. *V. Tusch. Concl. 201.*

Limita 1. in domesticis alicuius episcopi, & alterius illustrissimæ personæ. 2. in domesticis iam expulsis. 3. in famulis non habentibus salarium. 4. in domesticis magnæ auctoritatis, & vitæ honestioris, 5. in domestico utriusque partis. 6. in domesticis domesticorum 7. in domestico testificante contra productorum. 8. in domesticis productis ad defensionem rei inquisiti, & ad illius innocentiam. 9. in domesticis testibus instrumentariis: item in testamentariis. 10. in casibus difficilis probationis. 11. in crimine hæresis. 12. favore ecclesiæ in civilibus. 13. in probatione consanguinitatis. 14. in probatione ætatis. 15. probatione furoris. 16. in fractis antiquis. 17. parte non opponente. 18. quando ex natura rei veritas aliter investigari non potest. *V. Barb. in c. In iuris. de testib.*

IV. Propter suspectam fidem & præsumptionem corrupti affectus reiciuntur 1. homines vagi, & ignoti. 2. socii & complices, præterquam in criminibus, exemptis. 3. actores, respondentes, procura-

tores, & advocati in prima instantia causæ non possunt esse testes in causa appellationis. Quarto laici non permittuntur contra clericos testari in criminalibus, nisi prosequantur suam, vel suorum iniuriam. *c. de cetero de test.* Est enim violenta præsumptio illos clericis infestos esse. *Tuschus concl. 194.*

Limita 1. In crimine notorio. 2. in probatione famæ. 3. Si crimen commissum sit in loco, in quo alii præter laicos haberi testes non possunt, 4. si de clerico alicuius defensione agatur. Denique in criminibus exceptis nemo non admittitur. *V. Lopez. in præf. Bernardi Diaz. c. 4. Dambaud. c. 50. Vallens. l. 2. tit. 10. §. 2.*

Observandum magnoperè est, quod *Vallensis* & *Zypæus* monent, hodie moribus receptum esse, ut neminem testari volentem iudex repellat; quia nimirum expedit ad bonorum securitatem, & malorum oppressionem, ut quacunque via, & modo noxæ detegantur & abigantur. *c. ut fama 35. de sent. excomm.*

V. Rogatus ad testificandum à legitimo iudice, tenetur sub mortali peccato manifestare, de quibus secundum ordinem iuris interrogatur, hoc est, de factis manifestis, & quæ iam semiplenè probata sunt, vel præviam infamiam habent. Iudex enim potestatem habet legitimè interrogandi, cuius ut sit effectus aliquis requiritur, ut testis ad respondendum obligetur: imò cogi non posse laicos tantum, sed clericos quoque, & religiosos docet. *Roderiq. 10. tit. 11. c. 11.* & quando vacillant, aut tergiversantur ad eruendam veritatem torturæ subiici. *c. quanquam 24. q. 2.*

Rainerus apud Sylv. V. testiu q. 8. Anton. p. 2. tit. 1. c. 19.

Dixi primo teneri sub mortali peccato, quia contra obedientiam & charitatem ageret, non tamen contra iustitiam, nisi alteri grave damnum inferret. secundo, de manifestis. Nam si sciat præter se alium nullum testificari posse, non tenetur sibi soli notum crimen revelare: neque ex eo posset condemnari reus, sed torqueri tantum. *Soto l. 5. q. 7. art. 1. Sanch. l. 6. Conf. c. 5. d. 8. Nav. c. inter verba n. 70. o. 7. 7. & seq. in manu. c. 17. n. 133. Less. c. 30. d. 6. Card. Lugo disp. 39. scilicet. 2. n. 10. Laym. l. 3. tract. 6. c. 4. n. 8.*

VI. A dicendo testimonio excusantur 1. Episcopi, sacerdotes, & clerici. *c. quanquam 14. q. 2.* ubi *Glo.* excipit casum, quo laici testes deessent: tunc enim iubente Episcopo testatur clericus. 2. illi quibus secretum commissum est, quibus ex testimonio dicto grave damnum timetur. 3. senes, & valetudinarii. 4. milites, intellige, non otiosos, & desidiosos, sed qui in malitia vivunt. 5. qui reip. causa absunt. 6. quibus venire propter impedimenta non licet. Denique nemo tenetur, cum reus non laborat infamia, cum inquiritur generaliter, vel probari delictum non potest. *c. si qui testium h. t. l. 4. tit. de testibus Glo. in c. si qui testium h. t. Glo. in l. inviti tit. de testib. Panorm. in di. c. n. 4. & 7. Alberic. in l. iusiurandi n. 4. C. de test. Gaill. l. 1. obs. 100. Laym. l. cit. Tolet. l. 5. c. 59.*

VII. Ad iudicalem sententiam regulariter non sufficit unus testis. *c. Nihilominus 3. q. 9. c. tam literis h. t. c. licet causam de probat. c. bona de el. c. in omni negotio h. t. ubi Barb. agmen DD. cogit, monetque*

que ampliandum *Primo*, ut nec staturo nec consuetudine, nec à principe aliquo neque à Papa permitti aut constitui possit, ut unico testi plena adhibeatur fides. *Secundo*, valere etiam in teste, qui senatoria aut præfidiæ dignitate præfulgeat. *Tertio*, nec Regis, nec Pontificis testimonium sufficere ad infligendam ultimi supplicii pœnam. *specul. hoc tit. Zafum l. i. consil. l. Melonius in The. iur. Feud tit. 46. n. 129.*

Dixi non sufficere regulariter unum testem quia multæ exceptiones sunt. Nam. 1. unus testis sufficit, quando partes consentiant. 2. quando testis de re sua loquitur, vel contra producentem. 3. quando non agitur de præiudicio alterius. 4. cum agitur de probando clericali. 5. in causis modicis. 6. in matrimonio impediendo, antequam contrahatur. 7. quando concurrunt præsumptiones, & certa indicia. 8. officiali soli creditur, cum se nuntiasse, vel citasse dicit. 9. quando difficile & quasi impossibile est, habere plures testes. 10. in probatione confessionis penitentialis. 11. in probanda ignorantia verisimilis causæ. 12. in probanda qualitate alicuius rei. 13. in probanda innocentia. 14. in probatione appellationis à sententia. 15. in probando possessorio. 16. in probanda bona fide. 17. in probanda absolutione ab excommunicatione. 18. in probanda mala fide. 19. in probando mendacio, aut maleficio. 20. quando agitur de excusando querelantem ab expensis. 21. quando probatur, aliquem esse baptizatum. 22. in probanda consecratione Ecclesiæ. 23. in teste, qui deponit de facto, quo

ipse tractavit, ut mediator, quia plene probat. 24. quando unus testis contra suum commodum testatur. 25. in probanda scientia. 26. in Papa Cardinalibus & Episcopis. *quicumque* 11. q. 1. 27. in probando valore beneficii. Denique unico testi in arte sua creditur. *Gutier. l. 3. q. 12. Card. Lugo disp. 39 sect. 2. Chistlerius de iudiceregularium c. 17. Silv. v. testis n. 5. Zerola eod. Fuschus conclul. 281.*

VIII. Duo igitur testes iurati in qualibet criminali capitali causa ad plenam probationem necessarii sunt, & sufficiunt iure gētium & positivo ut omnes fateantur: sed de iure naturali quæstio est, an per hoc simpliciter duo testes necessarii sint, ita ut contra iustitiam peccet, qui unius testimonio contentus condemnationis sententiam pronunciat? non esse facile persuadeor cum *Lessto c. 30. dub. 4. n. 25.* iustitia enim aliud non exigat, quam ut nemo condemnatur, nisi certo de ipsius crimine constet. Nam propter hoc ipsum iure gentium minimum duo testes requiruntur, quia præsumitur maiorem in duobus notitiam & veritatem inesse. Fieri autem potest, ut ipse iudex, vel princeps delictum evidenter noverit, ut pote à se visum. Non fiet ergo iniustitia reo, si propterea ad supplicium condemnatur. Hoc tamen iure communi non permittitur: quia non videtur expedire, tantam uni homini potestatem concedere, ut ex sua unius scientia quempiam condemnet. In raris tamen quibusdam eventibus supremo principi licere illud, si quis, contra aliquorum opinionem non audeat concedere an non in civilibus, ubi de bonorum ademp-

demptione, vel diminutione agitur anuendum sit, consideret.

IX. In leuioribus causis unum testem sufficere n. 7. diximus. E contra in multis plures duobus necessarii testes sunt. Ad condemnandum Episcopum Cardinalem requiruntur, 72. ad presbyterum Cardinalem 64. vel potius 44. ut *Lugo monet d. 36. s. 2. n. 17.* Cardinalem 27. ad clericum Romanum 7. c. *præsul 2. q. 5.*

Cur hoc, inquit? Quia prædictæ personæ in magna apud alios inuidia laborant, quorum videlicet magistri, & iudices sunt: & illorum facilis damnatio ecclesiasticæ dignitati multum derogaret. *Sanch. l. 6. consil. c. 5. d. 9. Card. Lugo disp. 32. sect. 2. Diana par. 5. tract. 2. resol. 24.*

Illud observa cum *lul. Clar.* prædictum numerum testium in praxi non seruari, quando contra Cardinales Papa procedit. Idem de summo Pontifice asserit ad condemnandum illum duos testes sufficere. Cum enim ut *Glo. dicit inc. cit.* præsul sine comparatione aliorum effectus sit maior, meritò sine spe veniæ condemnandus est, sed hæc opinio temeritatis, & impietatis arguitur à multis *DD. apud Barb. c. cit.*

Iam in testamentis septem testes, in codicillis, 5. requiruntur. Similiter in donatione causa mortis, 5. ut debitor probeat debitum solutum, 5. de quo *V. Sily. v. testis n. 5. Bannez. q. 70. Azor. III. l. 13. c. 28. Sanchez l. 6. consil. c. 5. dub. II. Sily. v. testis n. 5.*

X. Vnus testis de visu, omni exceptione maior, semiplenam probationem facit, quæ in criminalibus ad torturam

sufficiat. *Glo. in l. si quis v. Conuictum. C. ad leg. lul. maieft. Clarus l. 5. q. 21. Gomez. c. 13. n. 7. Less. c. 29. d. 19.*

Idem iuris est, de teste qui de auditis, à se præsentium verbis, puta blasphemia, detractione, & similibus deponit: idem de aliorum sensuum propriis obiectis, in quibus non contingere errorem philosophi docent. Quando igitur testis de corpore delicti, & circumstantiis illius, tempore loco, & similibus deposuerit, probationem semiplenam facere censetur etiam in criminalibus. *Roderic. to. 17. tit. 11. c. 11. Armilla v. Testis n. 6. Spatbarius tract. 3. c. 6. Wesenbec. l. 22. tit. 5. n. 4. Sanch. l. 6. consil. c. 5. dub. 18. Zanger de tortur. c. 2. n. 16.*

Dixi de propriis sensuum obiectis, quia regulariter testis de sola credulitate non admittitur, nisi fortè in iis, quæ ceritò & aliter cognosci nequeunt, vel coniectura sit aliqua verosimilis præsumptio. *Hippol. in singul. n. 19. & 83. Ferrar. præf. pag. 112. Barbo. in c. quoties de testib. ubi plures limitationes ponit Wesenbec. l. cit. Zerola par. I. v. testis n. 22.*

Quid verò tribuendum testi, qui absentium & à se non visorum, verba refert distinctè cognita & percepta peritius iudex discernat. *V. Sily. n. 4.*

XI. Qui vel de industria, vel ignorantia crassa, & affectata fallum testimonium dixerit, ad restitutionem omnium damnorum in solidum tenetur ex generali regula *Quicumque damni causa efficax fuit, restituendi necessitate tenetur.* Et damnum sarciri ab eo, qui de iudex curabit. *l. si liberti C. de administrat. tutor.*

Dixi Primò de industria, hoc est nul-

momentis errore, aut illusione, sed cum sufficienti noticia, & deliberatione. Secundo vel ignorantia affectata. Hanc enim non excusare à culpa passim Theologi docent. in 1. 2. ad q. 6. art. 4. V. Barb. in c. cum inhibitis de clandest. dispensatione.

Apud Iurisperitos verò ignorantia affectata pro scientia habetur. l. qui contra C. de incest. nupt. At ignorantiam inculpam excusare post alios probat Less. c. 7. dub. 9. Barb. in c. si vir. de cognat. Spru. Navar. c. 23. n. 45. Silv. V. Ignorantia n. 10. Armilla n. 8. Tolet. l. 5. c. 26. Azor. tom. 1. l. 1. c. 14. Em. Sa. V. ignorantia Zerola par. 2. cod. n. 2. Saub. l. 9. de matrim. disp. 32.

XI. Ad restitutionem damnorum non obligatur testis 1. qui se ad testimonium terendum non obtulit. Ad hoc enim non nisi ex charitate, vel obedientia enetur. 2. qui ut sibi, & suis rebus consulat, à iudice vocatus non comparet, vel veritatem licito modo occultit. 3. qui quando nullum ipsi damnum imminet, à iudice citatus latet, vel iudicis interrogationem artificio aliquo eludit, à quibusdam DD. ad restitutionem damnatur, quia in eiusmodi eventu ad testandum ex iustitia obligari videtur. Reginald. l. 24. n. 163. probabilius tamen ad restitutionem non obligari eo quod ex sola charitate non verò iustitia teneatur. Hoc enim nisi valido argumento probetur acceptandum non est. Mandat iudex, ut testimonium dicam, video obediendum esse, nisi fecero peccatum: quod verò contra iustitiam sim acturus, non apparet Tanner. 111. disp. 4. q. 6. d. 1. n. 79. at inquis, si iudex mandaret mihi instrumentum ali-

quod vel scripturam, quæ necessaria est ad causæ defensionem, proferte, ex iustitia teneret facere, & non faciendo damnum inde consecutum compensare.

R. Dispar ratio est, quia scriptura cum res externa sit, de ea sit, disponere respublica potest, quemadmodum de aliis bonis externis, quando expedire iudicat.

4. Denique non tenetur ad restitutionem damnorum, qui postquam iuravit, se dicturum veritatem, non facit. Nam ex iuramento tali neque iudex, neque pars litigans ius nullam iustitiæ acquisivit. Peccatur autem tunc contra virtutem religionis, & obedientiæ Molina disp. 70. num. 3. Bonac. to. 2. p. 332. Less. c. 30. dub. 8. Raynaudus de monitorius. par. 1. c. 3. q. 24. Cardinalis Lugo contrariam opinionem, quæ contra iustitiã peccare teste existimat, qui abscondit se & negativè habet, nõ manifestando veritatem, ut satis probabilem laudat propter auctoritatem gravium Doctorum à quibus defenditur: inter quos est Domin. Soto l. 5. de iust. q. 7. art. 1. Mich. Salon. q. 70. art. 1. dub. 3. Navar. c. 25. n. 4. Zerola par. 2. V. Testis n. 4.

Nec ita à me postponitur alteri, ut à ratione profus alienam esse arbitret, sed absque magno incommodo sustineri potest.

XIII. Quod pœnam attinet, testis de petiitio convictus in causa criminali præsertim capitali, pœna talionis punitur l. 1. præterea sit. ad leg. Corn. de Sicariis. In causa civili punitur pœna l. Cornelia de falsis, quæ communiter est deportatio cum omnium bonorum publica-

m

publica-

publicatione. Ita puniendum dico, quando criminaliter actum est: at quando civiliter, ad satisfactonem tenetur parti læta. Sic olim, hodie pœna arbitraria in usu est, eaque varia secundum qualitatem personarum, & circumstantiarum, *Menochius casu 307. l. l. Clarus q. 53. Sylv. n. 9. Azor. l. l. 13. c. 28. d. 12.*

Triplicem pœnam mereri falsum testem. *Decianus l. 6. c. 3. & Damhaud. c. 70.* tradunt eo quod Deum, indicem, & innocentiam lædat. Quæ verò trigemina illa pœna sit, minimè explicant, neque expeditum est: ne in aliis multis imò plerisque criminibus eandem multiplicationem recipere debeamus. Nam quicumque peccat, innocentiam lædit, Deum offendit & proximum, in iis, quæ manifesta sunt.

De Presbytero, & Diacono nominatum *Bernardus Diaz. in pract. sua c. 94.* pronunciat, si falsum testimonium dixerint, ab officii honore deponendos, & in monasterium detrudendos esse iuxta *Concl. Agathense relat. in c. si Episcopus dist. 50.* Quod intelligunt aliqui de crimine illo directè accusati, convicti, & damnati sunt: secus autem, si non constet via directâ, sed incidenter, puta per viam exceptionis, aut similem. Tunc enim nec deponendi, nec in monasterium detrudendi sunt, sed tantum à testimonio repellendi. Addit *Diaz. l. cit.* quamvis in civilibus & criminalibus causis prædicta pœna imponenda sit, gravius tamen puniendos, qui falsum testimonium in criminalibus fecerunt, præsertim ubi læci propter idem delictum pœna talionis puniuntur. Præte-

rea excusari à pœna ordinaria depositionis, &c. 1. si testificatio non sit nociva, extraordinaria tamen puniri posse. 2. quando falsitas est circa accidentalia causæ. 3. quando sine dolo commissa est. 4. si absque iniuria testatus sit. Denique si non per viam accusationis, sed inquisitionis procedatur. *V. Barb. in c. Falsidicus de crim. falsi Tholos. l. 48. c. 11. Damhaud. c. 124. Decianum l. 6. c. 13.* ubi variis pœnarum generibus enarratis, non minimam perituri testis esse infamiam notat: quæ tamen non ipso facto, sed post sententiam iudicis contrahatur ita ut infamis sit, & repellatur à testimonio ferendo, & qualibet dignitate: quod etiam *Wurmserus annotavit l. 1. tit. 47. obs. 25.*

§. 2.

De iuramento testium.

I. Explorati iuris est, testem non nisi iuratum audiri: iniurari nullam fidem esse. *l. iurisiurandi C. de test. c. quotus e. licet 2. §. testes Glossa ibid. c. tuis questionibus c. nuper hoc tit. ubi nec religiosi excipiuntur. Discretè Innoc. III. Bituntino Archiepiscopo scribens, Monachi inquit, de suis fratribus ac conuersis testes in causis propriis producere absque iuramenti exhibitione non possunt, nisi forte à parte remittatur aduersa. Et Honorius in c. nuper nullius testimonio, quantumcumque religiosus existat, nisi iuratus deposuerit, in alterius præiudicium debet credi.*

Porro iuramentum illud in principio examinis præstandum est. *c. fraternitatis*

mitatis hoc tit. idque tactis manu evangelii. Glo. in V. iuramentis. Sanch. l. 3. Moral. c. 1. Borell. in summa de iur. Reginald. l. 18. c. 1. n. 10. Barb. in cit. c. Fratemitatis qui in c. tuis h. tit. extendit ad personas in dignitate constitutas, quibus iurandum est, saltem manu pectori imposta coram SS. Evangelii, V. Farin. in q. 74. n. 6. Sanchez. l. 6. confil. c. 8. dub. 2. Cardinal. Lugo disput. 37. sect. 14. n. 66. Treutl. vol. 11. disp. 7. c. 6.

II. Iuramentum à testibus præstandum non est calumniæ, sed veritatis. Iurant enim, se veritatem ad articulos probatorios dicere velle. c. quoties c. licet 2. S. testes text. notab. in c. Hortamier. 3. q. 9. ubi Glo. in V. novitunt, testis pro utraque parte testabitur. c. non sanè 14. q. 5. & iurabit, quod nihil falsitatis dicet. c. nullam 2. q. 4. Maranta par. 6. S. nonus actus n. 14.

De Episcopo in c. fin. de iuram. calum. sancitum est, ut per se agens in iudicio per se iuret propositis ante se, non tamen tactis evangelii. Ex quo enim, ait Glo. ibid. assumpsit officium in se iurare debet de calumnia, cum sit accessorium sine quo non potest causa expediri. arg. c. praterea de off. deleg. auct. de sanctiss. Episc. s. nulli verò nec honore, tum auct. sed Iudex C. de episc. & cler. Plerumque tamen propter reverentiam ordinis, & status remitti solet iuramentum episcopis, aliisque personis illustribus, quorum sinceritas præsumitur non minus firma & constans, quam sibi iuramenti vinculum adderetur. Franc. Marcus decis. aur. par. 1. q. 377.

Addit Mynsing. cent. 3. obs. 80. si post testimonium dictum, iuret testis, nullam vim habituram: quia de natura & ordine iudiciorum est, ut primò iurent, & postea testentur. l. si quando cum auct. servilis conditionis C. de test. s. ib.

III. Hoc iuramentum pars parti remittere potest, valebuntque testimonia non secus, ac iuratorum. Ioan. Andr. & Pan. in c. tuis hoc tit. & est notab. Glo. in l. iurisiurandi C. de test. Castrens. ibid. n. 3.

Cur autem remissio ista permittratur, cauta est, quia iuramentum testis respicit favorem partis, contra quam producitur, ut scilicet veritatem dicat: nec est substantialis solennitas, sed accidentalitatis, & separabilis. c. 2. de sponsalib. Panorm. in c. 1. de iure iur. n. 4. Felinus ibid. n. 2. DD. in l. si quis in conscribendo C. de pact. c. si diligenti de fo. comp. Alexander in di. l. 1. unum. 17. tit. de ser.

E contrario iuramentum calumniæ, quia respicit utilitatem publicam, tacite quidem, expressè tamen remitti non potest. c. 1. §. 1. de iuram. calum. in 6. Socinus in cap. final. num. 40. 20. tit. Maranta par. 6. tit. de iuram. n. 2. ne per calumniam frustra iudices fatigentur, & in infinitum lites prorogentur, quemadmodum Alex. l. cit. notavit.

Iudex nihilominus etiam facta remissione, iuramentum testi offerre potest, quando expedire viderit: vel si agatur de præiudicio publico, aut damno animarum, ut in causa matrimoniali. Felinus in c. tuis hoc tit. num. 4. & Mynsingerus

Cens. 6. obs. 32. addens ad prædictam iuramenti remissionem minimè requiri auctoritatem iudicis, contra quam *Glo. 2. in c. tuis hoc tit.* affirmavit.

IV. An statuto vel consuetudine obtineri queat, ut non iuratis testibus fides in iudicio habeatur inter DD. controversum est. *Felinus in c. tuis quest. hoc tit. n. 2. & Roman. consil. 482. n. 8.*

Affirmativam opinionem ratio iuvat. Constat enim, quæ fieri pacto queunt, eadem statuto decerni posse, argumento à minori ad maius, cum maior sit potestas legis, quam hominis, qui legi subest. *l. fin. C. de fideiuss. Bart. ibid. n. 1. Glo. in l. non solum §. fin. ne novi oper. nunciat. Gaill. l. 2. obs. 78. n. 3.*

Verum si inter terminos comparationis disparitas intercedat, & dissimilitudo, eaque demonstrata fuerit, ratiocinatio facta concidit, & valebit quidem pactum, de non iurando, statutum verò, & consuetudo non agnoscitur. *Felinus* certè *lo. cit.* magnam dissimilitudinem agnoscit. Sed neque qualis ea sit, neque quid in præsentè controversiâ tenendum sit, exponit.

Facile credam, statutum condi posse, adeoque supremum principem decernere, ut in personis illustribus genere, & virtute, non suspectæ fidei & integritatis ad plene testandum non requiratur iuramentum. Nam in eiusmodi probatis spectatisque hominibus omnis doli, & fraudis præsumptio cessat, ut nemo nisi malignus de ullius periculo periurii metuere ardeat. Quam ob causam in quibusdam terris hodie usus obtinuit, ut illustrium personarum etiam absentium testimonia signata, cum & sub si,

de sua recipiantur. *V. Gaill. l. 1. obs. 107.*

V. Hinc sequitur in excessu mentis suæ locutum esse *Hypollitum*, & eos quos allegat singulari 214. quando dixit in materia iuramenti testium Papam dispensare non posse, ita ut testis in iudicio non debeat iurare, eo quod de iure divino situr habet *Genes. 31.* ubi *Iacob* voluit testimonium *Laban* socii sui iuramento confirmari. Quod dictum pro stupendo, & Canonistis incognitè refert *Felinus* adderet Theologis potissimè, qui neque in hac materia testium, nec in contractibus aliis & actionibus ullam iuris divini obligationem addendi iuramenti agnoscunt, neque si esset, non posse relaxari per dispensationem concedent: de qua re consulendi *Summistæ in V. dispensatio. & V. iuramentum, Azor. l. l. 11. c. 9. q. 3.*

Exemplum *Iacobi* Patriarchæ nihil ad rem facit. Exegit ille iuramentum à *Labano* socio suo, cuius perfidiam sæpè expertus erat, ut in futurum securior esset: illud iuramentum verò non tenebatur *Laban* præstare iure divino, sicut hodie in contractibus qui iurant, spontaneæ vel secundum obligationem legum civilium iurant: sed factò iuramento ad servandum illud unusquisque iure divino, & naturali tenetur, donec relaxatum fuerit. Et de huius obligationis dispensatione maior difficultas est, alibi explicanda. Verbo indicasse sufficiat, & *Papam*, & *Episcopum* cum iusta causa subest, in iuramentis promissoriis dispensare posse: non facturos tamen facile in iuramento à testibus edito, nisi pars consentiat in cuius favore obliget.

Adde

Adde eandem potestatem magistrati seculari in quibusdam casibus competere, ut ex dicendis infra patebit.

VI. Forma iuramenti à testibus præstandi hæc est. Ego N. iuro dicere veritatem pro utraque parte in tota causa, in qua sum productus. Item, quod nec odio, nec timore, nec favore, postponam dicere veritatem pro utraque parte. Sic me DEVS adiuret, & hæc sancta DEI Evangelia. In principio, &c.

Cæterum in repetitione testium pro declaratione testimonii sui ut nova citatione, sic novo iuramento minimè opus est. Nam qui declarat, nihil novi adferre censetur. *l. heredes palam. §. si quid poss. Tit. de testam. Glo. in l. fin. v. iterum. C. de testib. Bald. ibid. num. 6. Salicet. n. 5. Gaill. l. 1. obs. 107. n. 16.*

Limita, nisi repetitio testium an aliam ac diversum finem instituat vel in alia instantia repetatur. Sicut enim prior causa, ita posterior sufficere potest, Verùm ne prolongare cupientibus ansa præbeatur, entendum Iudici est, ut partes ulteriori testium productioni renuncient. *Specul. §. satis. in princ. & §. ult. c. cum venissent. v. Esenbec. h. 22. Tit. 5. Brenner. Vol. 11. Disp. 5. n. 9.*

§. 3.

De modo producendi testes.

I. Actor intentionem suam, vel reus exceptionem probaturus in iudicio, à Iudice terminum probandi petit, & intra illum testes producit, citato ad id adversario, ut videat testes produci, & iurare. Liberum namque illi est,

si quid in testibus displiceat, contra illos objicere, ante illorum receptionem, vel examen, aut saltem publicationem depositionum. Quod si contingat adversario non citato recipi testes, contra leges facta receptio censetur, & reprobat. Si autem tacuerit usque ad publicationem objectionibus contra eos faciendis renunciasse videbitur iuxta Regulam. *Qui tacet, consentire videtur. de reg. tur. in 6.* Nisi iuramento affirmet, se ad id malitiose non procedere, *c. presentium hoc tit.* vel antè publicationem protestatus sit, ius obijciendi à se sibi reservatum velle, vel ostendat exceptiones suas nunc primum sibi innotuisse, prius verò incognitas fuisse: vel cum prius vellet, impeditus à Iudice fuit: vel denique sint eiusmodi, ut testes etiam post publicationem inhabilitent, veluti, quod non sit Christianus, aut excommunicatus. *Brechterus in Processu Iuris tit. de Citat. & Prob.*

II. Nulla oppositione adversum testes facta, & iuramento veritatis præstito, examinantur sigillatim vel ab ipso met Iudice, vel Iudice territorii, vel commissariis. Iudex enim, ut accuratè Gaillius explicat *l. 1. Obs. 96.* absentium testium examinationem committere potest iudici illius territorii, sub quo testes vivunt, & mandare partibus, ut coram eo compareant. *l. Iudices, & ibi Bald. c. de fide instrum. Auh. de testib. §. Et quoniam scimus.* In Spirénsi Camera commissarii à partibus nominantur, nominati plerumque deputantur, vel in eorum locum si quid impedimenti sit, ex officio alii conceduntur, cum potestate adiungendi Notarium non suspectum.

*c. statutum. §. Insuper. de reser. in 6. ubi Glo. de confidentibus in v. suspectum & text. in eod. c. statutum. §. Notarium. Quod si contra datos commissarios exceptiones fi-
ant, per interlocutoriam alii nominandi & surrogandi sunt, qui minimè suspecti videantur.*

Articuli quoque super quibus examinentur testes, unà cum commissione Commissario transmittuntur, qui partes postea citare, iuramentum exigere, & audire testes debet. *c. 2. de testib. Glo. ibi. in v. Audire. & v. admonendus. Panor. ibid. n. 10. Felinus n. 31. l. si quando. C. eod. tit. Alexand. in l. unica. §. is videtur. n. 7. Tit. si quis ius dicenti non obtemp.*

NOTA. Hic modus in civilibus causis tantùm servatur; in criminalibus non ita, licet aliqui non putent inconveniens, & in Camerâ quoque fiat. *teste Gaill. l. cit.*

III. Iudex igitur, vel commissarius ritè d' spositis, & præparatis omnibus articulis, & interrogatoriis comparatis, unum quemque testem seorsim extra turbam & præsentiam litigantium examinet, cuius ætatis, & conditionis sit, an litigantes noverit, & quâ notitiâ, vulgari an aliâ, an uni parti magis faveant, quàm alteri, an sit sanguine coniunctus, an ex testificatione suâ speret commodum aliquod. Præterea de loco, tempore, visu, auditu, credulitate, scientia, fama certitudine & similibus causæ circumstantiis. *c. Cum causam hoc tit. præcipuè de ratione sui dicti notitiæ, & scientiæ* Et hoc si omiserit facere Iudex contra, quàm pars litigans in suis interrogatoriis posuit, ac petivit, ad compensationem damni tenebitur. Allaboran-

dum quoque ut testis non nisi de competentis visu, auditu, aliove non fallente sensu testetur. Aliàs in criminalibus nulla, in civilibus dubia, & debilis relatio erit. Limita in illis, quæ non sensibus corporeis, sed sola mentis inspectione cognoscuntur, cuiusmodi est dominium, ius percipiendi fructus, redditus & similia, in quibus nihilominus suæ testificationis causam assignare tenetur. *l. 1. §. 1. si certumpetatur n. 7. & 9. Treutler. Vol. 11. Disp. 5. n. 9.*

IV. Sic peracto testium examine, quos actor produxit, licet reo, vel adversario vicissim probare ea, quæ in personas testium obiecerit, nisi hoc antea per missu Iudicis factum sit. Quod si etiam ipse testes produxerit, contra eadem probare actori licet, quæ sibi conducunt. Ulterius autem testium reprobatio non solet admitti. Vnde dici solet, testes probatorios, & reprobatorios reprobatorium reprobare licere, sed non reprobatorios reprobatoriorum, ne infinitum lites protrahantur. His ita peractis litigantes coram te constitutos Iudex interrogat, an plures testes producere velint, & si dixerint, velle, audiendi sunt. *c. Cum venisset. 25. hoc. tit.* Permittitur autem secunda & tertia productio, quarta minimè. *c. In causis 15. hoc. tit.* nisi iuramento affirmet producturus se nullo ad id dolo moveri, sed citius testium illorum copiam consequi non potuisse. *c. Ultra pen. h. t.* Nimia scilicet testium multitudo à Iudice ut superflua reprimenda est, ne quadragenarium numerum unquam excedat. *c. Cum causam. c. Volentes h. t. Vallens. l. 2. Tit. 20. §. 3.*

Post

Post hac petentibus utrimque litigan-
tibus, vel altero, absente citato & con-
tumace, testium dicta & attestaciones lu-
dex publicat, interloquendo hoc vel si-
mili modo. Dicta testium in hac causa
publicamus, ea que pro publicatis, & a-
pectis haberi volumus facietque pote-
statem ea examinandi, & refutandi con-
stituto termino.

Nihilominus ea publicatio testium
non est de substantia processus, sed etiã
absque illa lata sententia valeat & nisi ap-
pelleetur, in rem iudicatam transit. *Gail.*
l. 1. obs. 101 Vallens. l. 2. tit. 2 §. ult. Pract.
Ferrar. §. Forma publicat. testium.

§. 4.

Satisfit Dubiu de testibus.

Dub. 1. Cur iure gentium, & positi-
vo regulariter duo testes sufficere
conferantur?

R. Duo testes cum accusatore ternari-
um constituunt, qui numerus quandã
perfectionem creditur continere, se-
cundum illud *Arist. l. 1. de Coelo. Omne to-
tum in tribus ponimus, & Eccles. 4. Funiculus
triplex difficile rumpitur.* Visum ergo est
predictum numerum testium sufficere
ad molarem certitudinem, cum maior
in humanis actibus videatur impossibi-
lit, ubi sæpè contingit, ne duos quidem
reperiri. At periculum erroris est. Idem
in multitudine timendum, & quanta-
cunque multitudo testium determina-
reatur, posset quandoque testimonium
esse iniquum, cum scriptum sit *Exod. 23. Ne
sequaris turbam ad faciendum malum.*
Nec tamen, quia non potest in talibus
infallibilis certitudo haberi, debet ne-
gigi certitudo, quæ probabiliter haberi

potest per duos, vel tres testes. Ita *S. Tho.*
2. 2a q. 70. art. 2. Bannez & Arragon. ibid.
Sanch. l. 6. Consil. c. 5. Dub. 9. Tuschus 278.

Dub. 2. Quomodo dicatur iuris
naturalis esse prædictus numerus te-
stium?

Dominicus Bannez in 2. 2a. lo. cit. pro
tertia conclusione ponit hanc. In causis
gravibus, quando agitur de condemna-
tione alicuius, iure naturæ requiritur
binarius testium: quia, inquit *D. Tho.*
discursus naturalis est, & demonstratio
moralis ex principio evidenti. Mox in
quarta conclusione ad condemnatio-
nē alicuius duos testes sufficere, probat
à posteriori, quia multæ resp. benè con-
stitutæ condemnant reos ad mortē duo-
bus testibus, quæ alias peccarent contra
Ius naturæ quæ doctrina paulo obscuri-
or est, & dilucidatione indiget, quæ *Bann.*
quoque ex *S. Tho.* subiungit. Itaque

R. Ius naturæ non uno & eodem
semper modo allegatur. Aliquando
de iure naturæ dicimus esse, in quæ Ius
naturale hominem inclinât, puta, iniu-
riam nulli inferendam esse. Aliquando
iuris naturalis dicitur illud, circa quod
natura contrarium non determinat.
Talia sunt, hominem natura liberum
esse, quia neminem seruum natura de-
signat: Item bonorum divisio: hanc
enim natura non fecit, dando huic
certam partem, alii aliam, sed arbitrio
gentium reliquit, ex quo & servitutem
& bonorum divisionem habemus. Igi-
tur binarius testium propterea iuris na-
turalis esse dicitur, qui maiorem nume-
rum Natura non determinavit, neque
tamen excludit.

Nam hodieque in quibusdam ne-
gotiis

gotiis maior testium numerus necessarius est, quemadmodum §. 1. n. 9 ostendimus. *Sotol. 3. q. 1. art. 2. Less. c. 5. Dub. 3. num. 8.*

Dub. 3. Recte nē Iudex faciat, torturæ subiiciendo eum, qui quando ad testandum tenetur, renuit?

R. Cum Iudex potestatem habeat rogandi, iubēndique, ut subditi non exempti, aut impediti, pro bono reip. & singulorum, veritati testimonium perhibeant, manifestè sequitur obligari rogatos in conscientia ad testificandam veritatem.

Nolentes ergò pœnæ reos se faciunt, quæ omnium gentium consensu corporalis est, ut quæ ad eruendam veritatem plus roboris habeat. Excessus & immanitas, quæ ut plurimum torturæ miscetur, culpari potest, res ipsa licita & laudabilis est. *Franc. Marcus Par. 1. q. 487. n. 14.* Nihilominus *Bann. l. sup. cit. testem, ait nunquam torquendum, nisi in quantum habet rationem rei, ut v. gr. si aliqui testentur, Petrum interfuisse alicui negotio, & posse testificari: tunc Petrus, nisi voluerit testificari, poterit torqueri, ut dicat veritatem, quia merito præsumitur ex malitia nolle testificari.* Cæterum Iudices attendere debent leges sibi præscriptas, ne peccent, quarum non postrema fuerit, leniora media prius adhibere, virgendo, comminando, & simil. priusquam tradatur infestis tortoribus. *V. Tuschum Conclus. 249.* ubi in particulari declarat, quomodo testes contrarii, suspecti, mendaces, & viles torqueri possint, & debeant.

Dub. 4. Caius in iudicio iniusto fal-

sum testimonium dixit, ut impediret iniustum processum, peccatne graviter?

R. Non peccat graviter ratione falsitatis, seu mendacii, cum nullum damnum inferat, imò prodesse velit. De qua re *S. Aug. in ps. 5.* Duo sunt genera mendaciorum, in quibus non est magna culpa, & tamen non sunt sine culpa, cum aut iocamur, aut proximo consulendo menti mur.

Peccat tamen mortaliter ratione iuramenti, cuius in qualibet materia violatio gravis existimatur. *Bannez. q. 70. art. 4. Sanch. l. 1. de Matr. D. 57. Covar. in c. Quampv̄. de pactis. S. 1. Gabr. in 3. dist. 39. q. 2. Concl. 4. Azor. l. 1. c. 4. q. 1. Em. Sa. V. Iuramentum n. 7. Tabiena V. Iuramentum n. 11. Less. c. 42. D. 5. n. 23.*

Dub. 5. Petrus juratus testis, modò affirmat, modò negat eandem rem, utri testimonio deferendum est?

NOTA. Testis sibi ipsi contrarius est, propriè loquendo, quando duo incompatibilia dicit. *l. Optimam. C. de contrah. stipulat.* Varius, cum nulla causa assignata profert contrarium eius, quod prius dixerat. Vacillans appellatur, qui titimendo, titubando, & vacillando varia, ac diversa loquitur, *l. Eos, qui Tit. de fals.*

R. Nisi animo corrigendi, quod prius affirmavit, neget, neutri deferendum videtur propter inconstantiam auctoris vel enim prima testificatio fuit vera, vel fuit falsa, si fallan non meretur fide: si vera per posteriorē negationē eliditur. *Ita specul. Fulgos. & alii quidam apud Mynsing. Cent. 2. obs. 86. l. qui falsa. Tit. de testib.*

At Bartolus existimat primæ depositioni

tionem credendum esse, quem sequitur *Imoc. Baldus, Imola & ex modernis citati à Barb. in c. sicut de testib.* Excipe causam hæresis, in qua posteriori dicto creditur. Eandem opinionem in Camera Spirensi observari *Mynsing.* tradit, addens primam testificationem nihilominus debilitari per secundam contrariam, aded, ut ad eam roborandam non possit deferri iuramentum in suppletionem probationis parti, cum talis testis non sit omni exceptione maior. Ratio *Bartoli* optima iudicio *Mynsingeri* est, quia testis pro secundâ testificatione subornatus & corruptus ab adversa parte præsumitur. Vnde sequitur, primum testimonium censei verius, aliâs foret in potestate testis annullare dictum suum, & tollere ius acquisitum parti.

At contra opponi potest, cur non præsumitur secundum testimonium esse prolatum maiori cum consideratione, & prudentiâ secundum illud *de leg. 2. §. 1. §. 1. §. 2. §. 3. §. 4. §. 5. §. 6. §. 7. §. 8. §. 9. §. 10. §. 11. §. 12. §. 13. §. 14. §. 15. §. 16. §. 17. §. 18. §. 19. §. 20. §. 21. §. 22. §. 23. §. 24. §. 25. §. 26. §. 27. §. 28. §. 29. §. 30. §. 31. §. 32. §. 33. §. 34. §. 35. §. 36. §. 37. §. 38. §. 39. §. 40. §. 41. §. 42. §. 43. §. 44. §. 45. §. 46. §. 47. §. 48. §. 49. §. 50. §. 51. §. 52. §. 53. §. 54. §. 55. §. 56. §. 57. §. 58. §. 59. §. 60. §. 61. §. 62. §. 63. §. 64. §. 65. §. 66. §. 67. §. 68. §. 69. §. 70. §. 71. §. 72. §. 73. §. 74. §. 75. §. 76. §. 77. §. 78. §. 79. §. 80. §. 81. §. 82. §. 83. §. 84. §. 85. §. 86. §. 87. §. 88. §. 89. §. 90. §. 91. §. 92. §. 93. §. 94. §. 95. §. 96. §. 97. §. 98. §. 99. §. 100.* Fortè occurrit aliquid, quod antè latebat, fortè præventus tempore minus venit ad iudicium præparatus. Nihilominus, quia iuratus dixit etiam prima vice, præsumitur non facturum fuisse, nisi rem satis cognitam, & perperam haberet. v. *Mench. Casu 108 Tusch. Concl. 37.* ubi declarant prolixè, quænam fides debeatur aliud extra, aliud intra iudicium testificanti.

Adde *Franc. Mercur. Par. I. q. 481. num. 7. & 8. Fachinæum l. 9. cap. 85.* Dub. 6. Tuius ignorat verum esse, cuius ego illum cupio testem fieri, licetne mihi illum instruere?

R. *Card. Lugo Disp. 39. sect. 3. numer. 19.*

licere allatis indiciis & argumentis ostendere illi veritatem, quâ perceptâ fiat idoneus testis etiam præstito iuramento. At quo modo testimonium dicturus est, an quod à me audierit? Rectè, & verè, sed ad probandum inutile, cum sit de crudelitate tantum: an quod viderit, vel alio sensu immediatè perceperit, quod omninò Iudex expectat? absit hoc, quia falsum. Faciatur in materia tali dicendum testimonium, quæ corporeis sensibus non subiicitur, puta, Antonium esse præstanti ingenio præditum, multarum opum dominum esse, & simil. In tali eventu si ratione aliqua intrinseca nititur assertio, licebit adferre: si verò nulla sit præter auctoritatem instructoris sui, à Iudice requisitus, ab alio se didicisse fatebitur propter religionem iuramenti.

Dub. 7. scio me non esse hæredem institutum, Caius autem existimat esse, nunquid suadere illi possum, ut idiplum de me testetur?

R. Non posse, aliâs si Caius falsò putaret Petri equum suum esse, potero similiter suadere, ut illum sibi vendicat. At ponamus, me verò hæredem scriptum esse, desiderari tamen circumstantiam aliquam, sine quâ adire non possum, licetne impellere Caium, ut de eâ testetur secundum conscientiam suam dictamen à parte rei falsum? Licere docet *Petrus Hurtado, & Diana*, quia nihil illicitum est, sed licitum & sanctum, ut nimirum iuret Caius, quod credit verum esse: nec ulli iniuria fit, quia supponitur, me verum hæredem esse & obstare aliquid, quo minus consequatur hæreditatem.

N

Dub.

DVB. 8. Falsum testimonium dixit Sempronius, sed mero errore, & ignorantia inculpabili, ad quid tenetur?

R. Teneri ad revocandum, si damnum ex eo impendet, & fore utilem revocationem sperat, sibi que minime nocivam. Dubitas, an ex charitate tantum? Affirmant aliqui apud Sanchez l. sexto Confil. cap. tertio. Alii verò simul ex iustitia teneri censent. Nimirum ex dicto ipsius quamvis inculpato infamatus est innocens. Sicut ergò qui detinet alienum, eijam inculpabiliter, ad restitutionem tenetur, ita etiam, qui testimonio suo alterius famam læsit. Vtrum sequaris non interest quod neutro modo compensare damnum illatum tenetur,

Dixi teneri ad revocandum, non verò simul ad cõpensanda dāna, quia licet contra iustitiam peccasset, ex ignorantia nimirum, & non lethaliter, ad restitutionem damnorum non obligaretur, eò quòd eiusmodi damna fortuitò illata censentur, & venialiter peccantes contra iustitiam ex damno illato ad restitutionem non teneantur. Lesius c. 7. D. 6. & ca. 30 Dub. 7. Caiet. qu. 70. a. 4. Pet. Nau. l. 2. c. 7. Fil. Tract. 40. c. 8. num. 253. Sanchez. 6. Conf. 6. 3. D. 21.

Dub. 9. Vtrum in prædicto caso Sempronius teneatur ad restitutionem famæ innocentis etiam cum periculo vitæ suæ?

R. Non teneri. Neque enim tenetur ex delicto, ut supponimus, neq; ex contractu, sed alia minori obligatione eurandi scilicet ne ex actione sua alius dānum patiat, si absque magno damno proprio fieri queat; ut Cardina. Lugo docet

Disp. 39. sect. 3. n. 27. Atque hic applicari potest illud. Vnusquisque magis tenetur consulere vitæ suæ, quam alienæ cum periculo suæ. Quod tamen non habet locum in illo, qui sciens volens falsum testimonium dixit. Talis enim omnium damnorum directè causa efficax est, ac proinde obligatur cum pari damno suo avertere alienum, si possit, ne innocentis conditio deterior sit, quam nocentis. Silv. v. Detractio. n. 5. Molin. To. V. De iust. Tr. 4. Disp. 40. n. 2. & 3.

Dub. 10. An reus licitè possit teli obijcere crimen ad repellendum ipsius testimonium? Dubium hoc Dominicus Bannez quinq; conclusionibus resolvit. Prima est, falsi criminis obiectio nunquam licita est. Secunda veri quoque, si non conducit ad repellendum testimonium. Tertia, testificanti contra me falsum, licet obijcere verum, sive manifestum, sive occultum. Quarta. Item licet, si testis deponat verum, sed contra ordinem iuris. Quinta. Etiam veridicis testibus, & ordinem iuris servantibus licet opponere crimen verum, quamvis occultum, dummodo probari queat, & ad repellendum testimonium utile sit. Ratio communis est, quia permittitur cuilibet legitima sui defensio. Damnum inde proveniens sibi imputet testis, quia quod aliis paravit, ipse patitur. S. Thos. q. 69. art. 2. Silv. v. restitutio §. 3. q. 3. Petr. Navar. c. 4. n. 349. Mart. Navar. c. 18. n. 49. Lesius c. 31. dub. 2. Malderus tract. 6. c. 3. dub. 2. Cardin. Lugo disp. 40. sect. 2. n. 21. Cotinus in summa Diana v. Reus calumniatus n. 9.

Dub. II. An testi liceat petere aliquid, & accipere pro testimonio ferendo?

ferendo? Suppono propter laborem itineris, & expensas ideo factas perire, accipere posse, quantum æquitas postulat, ut se indemnem seruet, etiam propter testimonium falsum. Quamvis enim de eo pacisci non liceat, post factum tamen recepi merces & retineri potest, ut in simili de sicariis, scortis & similibus dici solet. Quoposito.

R. Non licet testi petere vel accipere aliquid pro testimonio veritatis, vel ut verum testimonium dicat. Ratio, quamvis enim non temper ex iustitia teneatur quis testari, si tamen velit, ex iustitia veritatem testari debet. Melius *Lugo disp. 39. sect. 3. n. 23.* probari existimat ex eo, quia testimonium verum ex se non est pretio æstimabile. Nam si præcindas ab itinere, labore, & expensis ita veritatis manifestatio non est laboriosa, nec pretio digna. *c. non sane 14 q. 1. Archidia. Silv. V. Testis n. 8. Less. c. 14. n. 65. Menoch. Casu 310. Fernand. in exam. c. 119. ad 8. prac. p. 330.*

Hinc sequitur, ea quæ testis propter veritatem dicendam accepit, illi qui dedit, & pro quo testatus est, restituere obligatum esse, quia illi & alteri nemini ad testificandam veritatem tenebatur, intellige, si ex iustitia debebat pro eo testificari. Nam si ex charitate tantum, non tenebitur in foro conscientie ad restituendum, nec actio dabitur ad repetendum, ut *Bannez distinguit q. 70. art. 4. Silvest. V. testis n. 10. Armilla cod. n. 11. Tolet. l. 5. c. 59. n. 7. Coton. in sum. Diana V. testis rum. 6.*

Dub. 12. Antestis quod in iudicio semel testatus est, revocare velens audiri & admitti debeat?

R. Admittendum esse, si ex iudicis appareat, eum non levitate animi aut perturbatione, nec prece, lusinga, aliove illicito modo inductum corrigere, vel revocare, etiam in crimine hæresis. Ita *Delrio, Layman*, cum aliis multis, qui probari autumant ex *c. sicut de testib.* quo in loco tamen non de testium, sed iudicii, & sententiae correctione agitur: & DD. à *Barb. citati* potius colligunt, fidem non abhibendam esse testi, qui dicit se falsum deposuisse, quamvis hoc eum limitatione accipi queat, nisi dicti sui rationem adferat, vel ex aliis iudicis constet, eum bona fide testimonium suum retractare. *Ang. Aret. Consil. 115. Tuschus concl. 277.*

Dixi admittendum esse &c. quod maxime convenit fieri, quando in continenti, & non longo intervallo se corrigit, ut DD. notant in *c. licet causam de probation. V. Bald. ibid.* Alias non deest causa suspicandi, callidè in rem suam aliquid tam longo temporis tractu machinatum esse. Quod ut minimè egerit, nos in vitium credula turbatumus. Adde, si dixerit testis per verbum *Credo, vel non satis scio*, audiendum si corrigere velit, quia potest postea rei veritatem consequi *Calder. consil. 152.*

Dub. 13. An, & quomodo qui de universitate sunt, testari de ea possint?

Universitas alia est personarum, alia rerum. Hæc duplex iuris & facti, *to. iii. quo i unicuiusq; univers.* Hic pro collegio tenentur.

n 2 col.

collectione, aut societate plurium accipimus.

R. 1. Qui membrum Vniuersitatis est, testificari de eâ potest in quatuor casibus. *Primò* quando causa civilis est, & de eo quod per alias personas utpote absentes probari non potest. Talis est electio inter ipsos facta, vel reconventio, aut contractus secretus. Hæc tamen probatio non erit plena, & perfecta. *Secundò* quando alius quidem testibus probari posset, sed soli de vniuersitate extant, & commodum vel incommodum causæ, de qua agitur, non singulos, sed Vniuersitatem ipsam concernit, ex gr. si agatur de legato aliquo proficiendis ædibus relicto. *c. Insuper. & c. Cùm nuntius h. r. Tertio*, quando alicuius de collegio vel Vniuersitate innocentia probanda est. *Quarto*, quando agitur de alicuius ex Vniuersitate delicto. Nam in eiusmodi casibus cessat suspicio nasci solita ex cohabitatione plurium. *Iul. Clarus l. 5. §. fin. Quæst. 16.* ubi notat, ut Vniuersitati crimen imputetur, non sufficere, quod totus populus, vel de populo omnes aliquid faciant, sed requiri, ut ad id præcesserit consilii publici convocatio. Hoc si non fiat, & tamen crimen fiat, eos tantùm puniendos, qui ut singuli deliquerunt: itaque serualle prætorem quendam Veronæ contra Conuentum, & fratres Sancti Francisci interfectores cuiusdam Cremonensis. Curavit enim omnes, qui ultra 50. erant, suspendi per eorum hortulanum, qui nimis erat gravatus.

R. 2. Econtra non recipiuntur testes Vniuersitatis *Primò*, quando causa civilis est, ex qua singuli commodum perci-

piunt verbi gratia si agatur de pascuis, ubi singulorum pecora aluntur, vel de silvâ, unde singuli extrahere in proprium utrum ligna solent *Franc. Marcus Parte prima questione 490. numero tertio. Secundo*, quando est causa criminalis, præsertim si tota communitas deliquisset. Tunc enim omninò reiiciuntur, ne in propriâ causâ testis pro se, aut Iudex quispiam fiat. *l. semper §. secundo Titu. Quod vi, aut clam.*

Idem ferè de Clericis dicitur. Nam primò Prælati, & Clerici alicuius Ecclesiæ in causa ipsius testificari possunt. *Secundo* Idem potest Abbas in causa Monasterii sui, similiter in illo professi. *Tertio* idem permittitur Canonici in favorem Capituli sui. Et quamvis singulorum testimonia non sint efficacissima, defectum multitudo supplere potest. *Layman. l. tertio Tract. primo cap. quarto numero quarto §. Decimo. Sanch. l. 6. Consil. cap. quinto Dist. 14. V. Barb. in cap. Insuper hoc tit.*

Dub. 14. An liceat scripto testimonium ferre?

R. Iure communi non licere, sed necessariam esse propriam vocem testificantis *Covarruvius l. 2. var. capite 13. numero sexto* posse, ait, iuratum testem scribere proprium testimonium, & ita scriptum Iudici tradere coram tabellione, etiamsi id non legat. *l. Theopompus Titul. de dote præleg.* Iudex tamen eam scripturam, cum offertur, si viderit expedire, repellere poterit, & cogere testem, ut voce testimonium absque scriptis explicet. Absolutè non esse admittendam scripturam

curam. Baldus vult in l. iurisiurandi. Tit. de test. nisi testis ipse scripta expressè legerit. Idem Lanfranc. tradit in c. Quoniam contra. de prob. Imò non posse testem per scripta testificari, & proprium exponere testimonium clare habetur in c. Testes 3. q. 9. Testes, ait Calixtus Papa per quamcunque scripturam testimonia non proferant, sed præsentibus de his quæ noverunt, & viderunt, veraciter testimonium dicant. Sed an in causis civilibus etiam reiicienda sit scriptura, nondum liquet. Vnde Glo. In causa criminali semper testes sint præsentibus: sed in civili seruetur consuetudo regionis ut Tit. de test. l. 3. in fine. Quod etiam Gaill monet l. 1. obs. 65.

Nec obstat citata lex Theopompus, ubi Pollianus iuratus scripsisse dicitur, quænam voluntas testatoris fuerit: quia scriptio illa Theopompi non fuit testimonium iudiciale, sed simplex declaratio voluntatis, quam pater (de quo ibi agitur) habuisse asseritur de quantitate dotis præstanda. Præterea pro voce iuratus substituendam esse rogatus periti monent, quia iure Digestorum non erat adhuc cognita necessitas iuramentorum in testimoniis, ut colligitur ex l. iurandi. C. de test. Barb. in c. cit. Test. s. Franc. Marcus Par. 1. Decis. aur. q. 378.

Dub. 15. Quid faciendum, quando dubium est, scienter an ignoranter falsum dixerit testis?

R. 1. In causis criminalibus non recipitur dubius testis, nec quæquam momenti habet depositio ipsius ad probandum. In arduis enim, & periculosis documenta & probationes ab omni suspitione, & exceptione immunes esse

debent. l. scienti cuncti. C. de probat. l. absentem. Tit. de pœnis l. 3. s. lege tulæ. Tit. de test. c. scienti cuncti 2. q. ult. c. Epiphanius 5. q. 6. v. Damhaud. c. 50.

R. 2. Ad effectum vitandi pœnam falsi in dubio non præsumitur mala fides, aut voluntas decipiendi in teste. c. Accidens. 8. de crim. fals. At verò quoad effectum probationis etiam in civilibus potius præsumitur, testem scienter falsum dixisse, quàm ignoranter. Ita multi DD. apud Barb. in c. cit. Accidens. Ratio est, quia periculum erroris, & iniuriæ non evitat satis iudex, expartum certis probationibus ferendo sententiam condemnationis. Quod amplius confirmatur ex eo, quia testis iuramento de veritate dicenda præstito, præsumitur de illis tantum, quæ certò novit, testificari. c. Ex rescripto. De iure iur. Per ignorantiam igitur non potest excusari. Ob eandem causam obscurum ipsius dictum pro nullo habetur & à iudice ad declarationem cogi potest. Dynus in Reg. Contra eum. de Reg. iur. in 6. Maranta Par. 6. pag. 205. num. 32.

Dub. 17. An falsitas testis in uno articulo deprehensa sufficiat ad prætendum, in aliis quoque falsum esse?

R. Aloys. Riccius Par. 2. Decis. Curia Neapol. Decisione 2. clarissimam esse iuris conclusionem in Curia Archiep. Neapol. dictum testis in una parte falsum in reliquis falsum præsumi iuxta Glo. in c. In nostra. de test. Innoc. Bald. & alios multos. Nam fundamentum attestationis est fides, quæ censetur esse individua. c. iura. 3. q. 9. & cum periurio fides violetur, tota attestatio con-

concidit. *Amplia*, ut valeat etiam in capitulis separatis, quia falsitas testis in uno articulo arguit falsas esse cæteras at testationes aliorum. Eadem quippe perituri ratio omnes æquè contingit, ita ut ex modico quoque faciat præsumptionem in maioribus & deprehensa in una causa in diversa quoque sufficiat ad repellendum testem. *Ita fere Riccius* ex communi sententia, ut fatetur *Iul. Clarus q. 53*, addens procedere, quando testis factum deposuit circa factum principale, vel qualitates substantiales; non verò si circa alia extranea. Nam in eo casu non dicitur falsus, nec vitatur illius depositio. *v. Barbos. in c. in nostra.* cum aliis multis, quos more suo coacervat.

Dub. 18. Quam pœnam meretur testis vacillans?

R. Maranta Par. 6. num. 150. à Iudice testes falsos, & vacillantes ex officio puniri posse. *Decianus vero l. 4. c. 30.* tortura subiiciendos esse. Præterea si Iudex habeat potestatem principaliter puniendi de falso, vel imponendi pœnam capitalem, poterit etiam incidenter punire: si verò eiusmodi potestatem non habet, ad superiorem Iudicem remittere debet. *Suaferim* ego perito Iudici, ut personam testis accuratè inspiciat, mentem, moresque exploret, an fortè ingenio levi & ancipiti sit an naturæ infirmæ, indeque de malitia, vel imbecillitate concludat, ac tandem pœna arbitraria emendet. *v. Menoch. Casu 108. Zangerum Tract. de Tort. c. 1. n. 14. Tuschum Cr. iusl. 333. & qua diximus §. 1. n. 12.*

TITVLVS VI.

DE REO.

REI à re nomen habent, dicunturque illi, quorum res agitur. *Cic. l. 2. de Orat. c. Forus. de verb. signif.* vel promittendo, vel stipulando, vel patièdo accusationem. Qui sibi stipulantur, rei stipulandi, qui promittunt, rei debendi appellantur. *l. 1. de duob. reis.* At qui accusantur, rei criminis, qui conveniuntur, rei simpliciter, *l. properandum §. si quidem. C. de iudic.* Ad particula-

ria descendenti bus occurrunt unius criminis & plurium rei, uel ad veritatem facti, vel secundum præsumptionem. De quibus agendum deinceps.

* *
*

§. I. De